

המגמות הדמוגרפיות והשלכותיהן על מערכת החינוך בישראל

יעקב פייטלסון

תקציר

- המחקר שלפניכם מראה את המגמות הדמוגרפיות הקשורות באוכלוסיות במדינת ישראל (ע"פ סיווג מערכת החינוך): יהודים (ממלכתי, ממלכתי-דתי, חרדים), ערבים¹ (מוסלמים ונוצרים), דרוזים, צ'רקסים ובדואים.
- תוצאות המחקר מראות כי שיעור גידול האוכלוסייה היהודית המורחבת² לגווניה גבוה משיעור הגידול של אוכלוסיות המיעוט לגווניו, וכי יש לכך השפעה ניכרת על אופייה של מערכת החינוך במדינת ישראל.
- המחקר מסיק את מסקנותיו על בסיס הסתמכות על העובדה כי הנתונים הדמוגרפיים הם נתונים **דינאמיים**. הסקת מסקנות על בסיס התייחסות לנתונים דמוגרפיים לתקופה נבחרת כאל מצב **סטטי**, היא אחת הטעויות הנפוצות, אשר לעיתים קרובות גוררות כישלון בהערכת ההתפתחויות העתידיות.

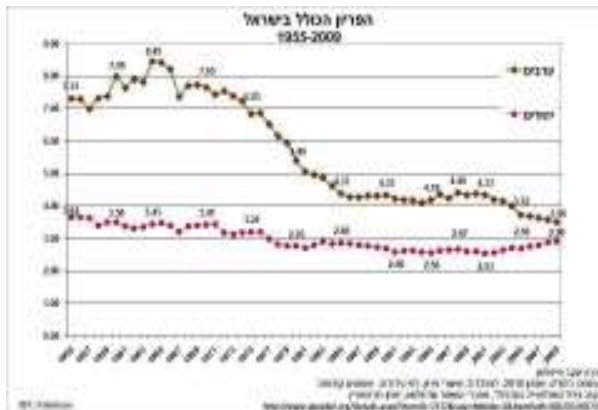
נתונים דמוגרפיים - ממצאים בסיסיים

- השוואת הנתונים הדמוגרפיים הנומינליים של הלמ"ס משנת 2010 לתחזית שנחתה בשנת 2007 לשנה זו מראים בבירור כי קיימת סטייה מובהקת בין ההערכות הלמ"ס למציאות בפועל. האוכלוסייה היהודית גדלה בשיעור גדול בהרבה מכפי שנצפה בתחזית והאוכלוסייה הערבית במדינת ישראל תאמה את החלופות הנמוכות שלה.

לוח 1: אומדן האוכלוסייה בישראל בשנת 2010 לעומת תחזית הלמ"ס משנת 2007

אוכלוסייה	כמות בפועל	פער מהחלופה הגבוהה	פער מהחלופה הנמוכה
אוכלוסייה יהודית מורחבת	6,123,000	+ 107,500	+ 231,500
אוכלוסייה ערבית	1,574,200	- 26,800	+ 700

- המגמות הדמוגרפיות מראות בבירור כי קיימת ירידה חדה בשיעורי הילודה בקרב ערביי ישראל (עקב סיבות רבות ובניהן עלייה ברמת ההשכלה) ועלייה ברורה בשיעורי הילודה בקרב האוכלוסייה היהודית (ראה גרף מצ"ב – לידות חי במדינת ישראל). בשנת 2010 ניתן להבחין בעלייה בהיקף של 73% בלידות החי בקרב היהודים לעומת עלייה בהיקף של 45% בקרב הערבים ביחס לשנת 1989.
- ביטוי נוסף לכך ניתן לראות בירידה בפער בין הפריור היהודי לפריור הערבי. אם בשנת 1965 עמד ההפרש על 4.95 ילדים לאישה (לטובת האוכלוסייה הערבית), כיום (2010) עומד ההפרש על 0.6 ילדים לאישה (לטובת האוכלוסייה הערבית).
- אם המגמות הדמוגרפיות המתפתחות במדינת ישראל במשך 12 השנים האחרונות ימשכו שיעור היהודים עשוי לגדול לקראת שנת 2030.

¹ המונח "ערבים" ימשך במחקר על מנת לייצג את כלל אוכלוסיות המיעוט במדינת ישראל (ערבים ומוסלמים, דרוזים צ'רקסים ובדואים).

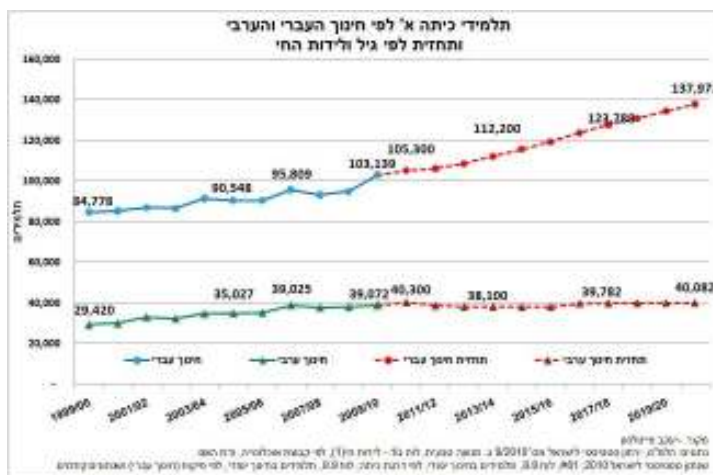
² האוכלוסייה היהודית המורחבת - יהודים יחד עם בני המשפחות המעורבות של העולים מברה"מ לשעבר אשר לא סווגו לפי לאום במשרד הפנים.

ההשפעות הדמוגרפיות על מערכת החינוך בישראל - כללי

- אחת המסקנות החשובות הנובעות מתוך ניתוח נתוני הלמ"ס על לידות החי ועל שנתוני בני הגיל '0-6' בקרב האוכלוסייה היהודית, מצביעה על תחילת התהליך של **גידול המהיר** במספר תלמידי כיתה א' **בחינוך העברי** הצפוי בשנים הקרובות. המסקנה הנוספת לעומת זאת מצביעה על **התייצבות ואף ירידה** מסוימת במספר תלמידי כיתה א' **בחינוך הערבי**.
- שיעור תלמידי **החינוך הערבי** מכלל תלמידי כיתה א' בישראל יפחת מ-29.1% בשנת 2007 לכדי 24.3% בלבד בשנת 2016 ול-22.5% בשנת 2020. בהתאם לכך, יגדל שיעור תלמידי החינוך העברי עד ל-75.7% מכלל תלמידי כיתה א' בישראל בשנת 2016 ול-77.5% בשנת 2020.
- אמנם שיעור תלמידי החינוך העברי פחת בעקביות משנת 1998/9, אך בשנתיים האחרונות ניכרת מגמת גידול (המבטאת את השינויים הדמוגרפיים שצוינו לעיל) בשיעור תלמידי החינוך העברי.

נתונים לגבי מערכת החינוך העברית (ממלכתי, ממלכתי-דתי, חרדי)

- נתוני הלמ"ס על ההתפתחות הדמוגרפית בקרב **החרדים** מצביעים על **הירידה בפריון** של אוכלוסייה זו אשר החלה כבר בשנת 2001. (ירידה של 15.3% משנת 2001 לשנת 2009). בו זמנית עלה הפריון הכולל של כלל היהודים ב-14.6% וזאת בזכות **השתלבותם של העולים**, יוצאי ברה"מ לשעבר, בחברה הישראלית גם מבחנת הדפוסים הדמוגרפיים. לתופעה זו יש השלכות חשובות על ההתפתחות החינוך היסודי העברי בישראל אשר מביאות לירידה בשיעור התלמידים של החינוך החרדי בו.
- שיעור תלמידי החינוך **הממלכתי-דתי** מכלל תלמידי כיתה א' גדל מ-18.9% בשנת 2007/08 ל-19.6% בשנת 2009/10.
- שיעור תלמידי **החינוך הממלכתי** גדל גם כן, אומנם רק במקצת, מ-55.6% בשנת 2008/09 ל-55.7% בשנת 2009/10. אך נקודה זו עשויה להתברר **כנקודת המפנה** שכן עלייה זו בשיעור תלמידי כיתה א' של החינוך הממלכתי התרחשה **בפעם הראשונה** מזה 30 שנה.

סיכום

- המטרה העיקרית של כל תחזית דמוגרפית היא ליצור בסיס לגיבוש מדיניות דמוגרפית, קרי - "מה צריך יהיה לעשות כדי שיקרה הדבר הרצוי או כדי שנתקרב לתוצאה הרצויה עד כמה שניתן". התחזית איננה יכולה לקבוע חד-משמעית ש-יכך יהיה. בלשון אחרת, התחזית יכולה להצביע על המגמות בתהליכים הנצפים בתנאי שהמצב הסביבתי יימשך גם בעתיד.
- בהנחה שהתנאים הדמוגרפיים הקיימים בשנת 2010 ימשכו לפחות עוד ארבע שנים נוספות, עד שנת 2020 שיעור של תלמידי **חינוך העברי עשוי להגיע ל-77.5%** ושיעורם של תלמידי **החינוך הערבי יקטן ל-22.5%** מכלל תלמידי כיתות א', ירידה בכ-22% לעומת שנת 2009.
- שיעור התלמידים במערכת החינוך הממלכתי יעלה ובשנת 2040 הוא עשוי להגיע ל-64.3%. כמו כן, בשנת 2033 עשוי שיעור תלמידי החינוך החרדי להשתוות עם שיעור תלמידי החינוך הערבי ברמה של 18.3% בלבד.